

Tato odpověď nemůže podle mého názoru stačit někomu, kdo se při své empirické práci zamýšlí nad specifikami, pravidly a hranicemi dobové diskursivity, nad jejími vlivy na empirické stopy sociálních praktik a současně nad diskursivními podmínkami vlastního čtení. Byť přistoupíme na mnohovrstevnatost a radikální pluralitu habitů, nepomůže nám tato kategorie „pootevřít“ svět textů. Společnost lze v rámci symbolické sociologie (nikoliv už však mimo ni!) smysluplně interpretovat jako produkt symbolické interakce mezi aktéry. Diskursivitu takto nosně interpretovat nelze, přestože se texty na půdě společnosti šíří, předávají, opatřují smyslem atd. Pokud bychom diskursy redukovali na sociálně generovaná „mentální, nadsubjektivní schémata“, musí historiografie rezignovat na jednu ze svých nejzajímavějších analytických oblastí.

V této souvislosti si nemohu odpustit krátkou poznámku o Bourdieuho pojetí genderové problematiky, jež bych na rozdíl od autora článku nehodnotila tak optimisticky. Bourdieu se pokusil analyzovat sociálně zakotvené androcentrické nevědomí a procesy, jak se společensky daná difference somatizuje tím, že se každý jedinec zapojuje do sociálního systému zdánlivě přirozených „homologických“ opozic. Odhlédnu pro tuto chvíli od námitky, že v konkrétní Bourdieuho analýze zcela selhává představa o mnohovrstevném habituu a převažuje jeho strukturovaný (nikoliv strukturující) rozměr, protože somatizovaná nadvláda se jeví více než „objektivně sladěná“ – jde o matici vnímání, myšlení a jednání vlastní všem členům společnosti, habitus nehabitus. Vnucují se další otázky, z nichž některé zůstávají aktuální i obecně pro etnologii a sociologii a jejich metodologii. Genderování tedy není procesem označování a odehrává se mimo jazyk a mimo diskursy? Jak ale funguje na sociální rovině, jak jej lze tematizovat či popsat? Jak se sociálně uváří např. kategorie přirozenosti pohlavních opozic? Jak vůbec přecházejí „vztahy sociální nadvlády“ do těl, pokud se do nich „nevpisují“, pokud se jazykově neinscenují? Lze mimo diskursy konkrétně sledovat procesy somatizace sociálních stavů a zákonů (jak píše explicitně Bourdieu)? S tím také souvisí poznámka pro praktikující histori(č)ky: pokud není *doing gender* chápáno jako proces jazykového označování, jak jej tematizovat v historických pramenech? Závěrem jen drobnost ke kritice performativity genderu. Při atacích proti zastáncům jiných teoretických pozic hraje *hate speech* v Bourdieuho narativních a argumentačních strategiích naprosto zásadní roli, která by sama stála za (osobně asi dost nepřijemnou) analýzu.

Biomoc a „politická anatomie lidského a společenského těla“. Foucaultův koncept „biomoci“ ve vztahu k otázce modernizace státu, zrození humanitních věd a medikalizace společnosti na přelomu 18. a 19. století

Daniela Tinková

Tato studie se snaží o vysvětlení Foucaultova konceptu „biomoci“, respektive „biopolitiky“. Pokouší se také naznačit možnosti jeho uplatnění v historické vědě – zde zejména na příkladu modernizace státu, potažmo vztahu státu a poddaných v období osvícenských reforem a nástupu industriální společnosti. V první části půjde o to zařadit tuto otázku do souvislosti Foucaultova díla – především do vztahu k jiným formám „moci“, ale i k formování humanitních věd a medicíny a k problému reprodukce a sexuality. Ve druhé části alespoň rámcově nastíním problémy a upozorním na (dobové) materiály, k jejichž interpretaci se historikům nabízí mimo jiné právě Foucaultův koncept biomoci.

Pojem, respektive koncept „biomoci“ (*biopouvoir*) se objevuje ve Foucaultových spisech zejména koncem 70. let; tehdy probudil zájem mladých filozofů ve Francii i mimo ni. V nedávné době mu byla ve Francii věnována speciální čísla revue *Cité*² a *Multitudes*.³ V krátkém příspěvku na mezinárodním kolokviu o M. Foucaultovi věnoval této otázce několik stránek M. Donnelly; pracoval ovšem zjevně pouze s pracemi *Dohlížet a trestat* a *Dějiny sexuality* (s prvním dílem), protože Foucaultovy přednášky věnované biomoci nebyly tehdy ještě publikovány.⁴ Připomeňme nicméně, že výraz „biomoc“ u Foucaulta často doprovázel – nebo zčásti i synonymicky nahrazoval – rovněž výraz „biopolitika“ (*biopolitique*).

Foucault rozpracoval koncept biomoci nejen v páté kapitole prvního dílu *Dějiny sexuality – Vůle k vědění* (1976);⁵ vyrovnával se s ním i ve svých pozdějších přednáškách na Collège de France ze druhé poloviny 70. let. Jedná se především o kurz z roku 1976–1977 *Je třeba bránit společnost*, který v podstatě tematicky i časově koinciduje právě s prvním dílem *Dějiny sexuality*⁶ (klí-

¹ Text je součástí řešení VZ MSM 002160827 „České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes“, jehož nositelem je FF UK v Praze.

² Michel Foucault: *de la guerre des races au biopouvoir*, *Cités* 2/2000.

³ *Biopolitique et biopouvoir*, *Multitudes*, březen 2002. Viz i <http://multitudes.samizdat.net/article.php>.

⁴ Michael DONNELLY, *Des divers usages de la notion de biopouvoir*, in: *Michel Foucault philosophe. Rencontre internationale, Paris 9.-11. 1. 1988*, Georges CANGUILHEM (ed.), Paris 1989.

⁵ Michel FOUCAULT, *Histoire de la sexualité I, Volonté de savoir*, Paris 1995. Český překlad vyšel pod názvem *Dějiny sexuality I, Vůle k vědění*, Praha 1999 (originál dále cituji jen jako *HS I – VS*).

⁶ Michel FOUCAULT, *Il faut défendre la société. Cours au collège de France (1976-1977)*, Paris 1997.

čová je zejména přednáška ze 17. března 1976, která je de facto koncipována k vysvětlení zrození „státního rasismu“ na přelomu 18. a 19. století) a dvou stěžejních kurzů *Bezpečnost, území, populace* a *Zrození biopolitiky*,⁸ které se však dočkaly vydání až v roce 2004. Další klíčová série přednášek rozpracovávající tento problém nazvaná *Du gouvernement des vivants (O vládě nad živými či O ovládnutí živých)* z let 1979–1980 se teprve k tisku připravuje. K problematice biomoci a biopolitiky se Foucault nicméně vracel i v drobných spisech a rozhovorech, které vyšly v polovině 90. let pod názvem *Vyřčené a napsané (Dits et écrits I–IV)*.⁹

Co tedy Foucault pod pojmem „biomoci“, respektive „biopolitiky“ rozuměl? V přednášce ze 17. března 1976 promýšlí Foucault biomoc jako formu státní moci, jako „postátnění biologického“ (*étatisation du biologique*),¹⁰ jež stojí proti „suverenitě.“ Sám Foucault podává na začátku této své přednášky definici biomoci jako „uchopení“ či „uvědomění si“ života¹¹ mocí (*prise en compte de la vie par le pouvoir*) v souvislosti s prosazováním kapitalismu, zejména v období 2. poloviny 19. stol. Ve stejné přednášce a současně i v prvním díle *Dějin sexuality* pak Foucault vymezil dva póly tohoto „výkonu moci nad životem“, které se ovšem nevylučují, formují se víceméně současně (zejména v průběhu 18. století) a koexistují díky celé řadě vztahů.

Jeden z pólů biomoci – ten, který již najdeme ve Foucaultově dřívějším období (včetně knihy *Dohlížet a trestat*) – se soustřeďuje na „tělo jako na stroj“: důležitý je jeho výcvik (*dressage*), zvyšování jeho schopností a sil a tedy i nárůst jeho užitečnosti a schopnosti učení a poslušnosti a dále „prostorová distribuce individuálních těl“,¹² která následně umožňuje lepší integraci těla do ekonomických systémů. To všechno zajišťují mocenské procedury příznačné pro „disciplínu“, takže můžeme hovořit o „politické anatomii lidského těla“ (*anatomo-politique du corps humain*).¹³ Tělo zde tedy není chápáno ještě tolik jako prostředek reprodukce, ale spíše jako „předmět manipulace“: nová technologie těla má vyprodukovat lidskou bytost, s níž lze zacházet jako s tělem učenlivým. Tato disciplinární kontrola a for-

mování „učenlivého těla“ odpovídá období nástupu kapitalismu; růst kapitalismu by byl nemyslitelný bez „racionálního přerozdělení populace ve velkém měřítku.“¹⁴

Naopak pozdější Foucaultův koncept – ten, který známe především z *Vůle k vědění* – vycházel spíše z představy „těla jako druhu“: nejde zde již o tělo individuální jako v předcházejícím případě, ale o soubor těl, o kolektivní tělo lidského druhu. Foucault mu dává název „biopolitika lidského druhu“ (*la biopolitique de l'espèce humaine*). Je to představa těla, jímž prostupuje „mechanika živoucího“ a které slouží biologickým procesům, jako je plození, narození, úmrtnost, úroveň zdraví, trvání života apod., jež se nově stávají předmětem regulačních zásahů a různých forem kontroly i poznávání (zde připomeňme např. rozvoj statistické metody).¹⁵

Vedle sebe tak stojí od 18. století dvě různé techniky moci ohlašující, jak říká Foucault, nástup „éry biomoci“.¹⁶ Zaprvé se jedná o (něco starší) „disciplinární technologii těla“, která je výsledkem individualizujících účinků a zaměřuje se na tělo, jež se má stát učenlivým a poslušným na straně jedné. Za druhé pak jde o „technologie regulující život“, která zahrnuje masové účinky zaměřené na celou populaci a na život jako takový, nejedná tedy již individuálně, ale globálně. Tato strategie usiluje především o kontrolu „série nahodilých událostí, které mohou nastat v živé masě“, o kontrolu i případnou modifikaci chování této živé masy za účelem zachování globální rovnováhy. Zatímco ta první působí především na lokální úrovni (škola, nemocnice, kasárna, armáda apod.) a zaměřuje se na sérii tělo – organismus – disciplína – instituce, druhá technologie působí v rovině globální a zaměřuje se na sérii populace – biologické procesy – regulační mechanismy – stát. Slovy Michela Foucaulta stojí na jedné straně organický institucionální celek, tzv. „orgánová“ či „organická“ disciplína v rámci instituce (*organo-discipline de l'institution*), na straně druhé pak celek biologický a státní, tzv. „státní bioregulace“.¹⁷

O několik let později, ve své přednášce z 11. ledna 1978, pak Foucault nazval biomoc sérií velice důležitých „jevů [...], tedy celku mechanismů, jimiž to, co v lidském druhu tvoří jeho základní biologické rysy, bude moci vstoupit do nitra politiky či politické strategie, obecné strategie moci.“¹⁸ Táž

⁷ Michel FOUCAULT, *Sécurité, territoire, population. Cours au collège de France (1977–1978)*, François EWALD – Alessandro FONTANA (eds.), Paris 2004.

⁸ Michel FOUCAULT, *La naissance de la biopolitique. Cours au collège de France (1978–1979)*, François EWALD – Alessandro FONTANA (eds.), Paris 2004.

⁹ Michel FOUCAULT, *Dits et écrits I–IV*, Paris 1976–1988 (dále cituji jen jako *DE I–IV*).

¹⁰ Michel FOUCAULT, *Cours du 17 mars 1976, Du pouvoir de souveraineté au pouvoir sur la vie; faire vivre et laisser mourir; de l'homme-corps à l'homme-espèce: naissance du bio-pouvoir*, in: FOUCAULT, *Il faut défendre la société*, s. 213–227, zde cit. s. 213. (Dále cituji jen jako *Cours du 17 mars 1976*).

¹¹ O definici života samotného se Foucault pokusil několikrát. Například v prvním díle *Dějin sexuality – Vůle k vědění*, jej definoval jako „základní potřeby, konkrétní esence člověka, naplnění jeho virtualit/možností, plnost možného.“ (*HS I – VS*, s. 191).

¹² *HS I – VS*, s. 215.

¹³ *Ibid.*, s. 182–183.

¹⁴ Ke vztahu nové technologie těla v rámci „biomoci“, disciplinárních technik a nástupu kapitalismu viz i Hubert DREYFUS – Paul RABINOW, *Michel Foucault. Un parcours philosophique*, Paris 1984, s. 196–198.

¹⁵ *HS I – VS*, s. 183; *Cours du 17 mars*, s. 216.

¹⁶ *HS I – VS*, s. 184.

¹⁷ *Cours du 17 mars*, s. 222–223; viz též *HS I – VS*, s. 184.

¹⁸ „[C]ette série de phénomènes qui me paraît assez importante, à savoir l'ensemble des mécanismes par lesquels ce qui, dans l'espèce humaine, constitue ses traits biologiques fondamentaux va pouvoir entrer à l'intérieur d'une politique, d'une stratégie politique, d'une stratégie générale de pouvoir, autrement dit comment la société, les sociétés occidentales modernes, à partir du XVIIIe siècle, ont repris en compte le fait biologique fondamental que l'être humain constitue une espèce humaine.“ Michel FOUCAULT, *Leçon du 11 janvier 1978*, in: *Sécurité, territoire, population. Cours au collège de France (1977–1978)*, François EWALD – Alessandro FONTANA (eds.), Paris 2004, s. 3.

se tedy, jakým způsobem vzaly (moderní západní) společnosti od 18. století v úvahu základní biologický fakt, že lidská bytost tvoří lidský rod. Vlastně i zde hledal Foucault odpověď na otázku, kudy, jak, mezi kým a kým, čím a čím a podle jakých postupů a s jakými výsledky prochází to, co nazýval moc.¹⁹ Již ve *Vůli k vědění* definoval biopolitiku podobně, jako to, co způsobuje, že „život a jeho mechanismy vstupují do domény explicitních kalkulů“ a ze vztahu vědění/moc tvoří činitele změny lidského života.²⁰

V résumé cyklu přednášek pro Collège de France na akademický rok 1978–1979, který nazval *Zrození biopolitiky*, definoval biopolitiku jako „způsob, jímž se od 18. století zkoušelo racionalizovat problémy, které státní praxi přinesly jevy spjaté s celkem živých bytostí tvořících populaci: zdraví, hygiena, natalita, délka života, rasy [...]“.²¹ Zdůrazňuje přitom důležitost, která byla všem těmto problémům připisována zejména od 19. století v politickém a ekonomickém životě evropských zemí a již nemůžeme oddělit od rámce politické racionality, v jejímž rámci problémy vznikly, tedy od liberalismu. V tomto bodě Foucault přesouvá otázku biopolitiky do širšího rámce střetu liberalistické koncepce příznačné pro některé západoevropské země s koncepcí přetrvávajícího – ba narůstajícího – zájmu státu a *raison d'Etat*, jak tomu bylo naopak na některých německých územích.

Biomoc je tedy forma moci, která usiluje o maximalizaci potenciálu či síly života, chce předcházet nehodám a úrazům a napomáhat tak k určité formě zpravidelnění či předvídatelnosti lidského chování. K disciplinárním technikám, které se zaměřovaly na tělo individuální, připojil Foucault *vědění*, které se soustřeďuje na populaci, na soubor individuí, jež lze poznat statistickým způsobem a na něž lze působit kampaní vakcinace či hygieny. Jde vlastně o nové chápání člověka – onoho člověka, který se (alespoň zdánlivě) po tisíce let nezměnil, člověka, který po tisíciletí zůstával tím čím byl pro Aristotela: živým zvířetem a, navíc, schopným politické existence. Proti němu je ovšem člověk moderní (doslova *l'homme moderne*) „zvíře v politice, jehož život jako bytosti živoucí je zpochybněná“ (*duquel sa vie d'être vivant est en question*). Právě tento zájem o populaci, příznačný pro druhou polovinu 18. století, považoval Foucault za nový klíčový politický a kolektivní předmět (*sujet collectif*), zcela cizí právnic-

¹⁹ Ibid.

²⁰ „Ce qui fait que entrer la vie et ses mécanismes dans le domaine des calculs explicites.“ HS I – VS, s. 188.

²¹ „La manière dont on a essayé, depuis le XVIIIe siècle, de rationaliser les problèmes posés à la pratique gouvernementale par les phénomènes propres à un ensemble de vivants constitués en population : santé, hygiène, natalité, longévité, races [...]“; Michel FOUCAULT, *Naissance de la biopolitique*, in: DE III (1976–1979), č. 274, s. 818–821, zde zejména s. 818–819; původně otištěno jako résumé kurzu Zrození biopolitiky v ročence Collège de France na akademický rok 1978–1979 (*Annuaire du Collège de France, 79e année; Histoire des systèmes de pensée*, s. 367–372).

kému a politickému myšlení předcházejících století.²² „Vstup života do historie“ (promyšlený především na příkladu rozvoje politické ekonomie, zejména v kurzech z let 1977–1979)²³ tedy Foucault interpretuje pozitivně, mimo jiné i jako možnost, aby mohl být politický subjekt promyšlen jako subjekt etický a nikoli výhradně jako subjekt právní/ický, jak činí západní tradice.²⁴

Foucault hovoří o „vstupu života do historie“, který koincidoval s rozvojem kapitalismu od konce 17., respektive poloviny 18. století. Lidské tělo je od této doby užíváno (*quadrillé, enserré, encorseté*) jako pracovní síla: je potřeba doslova „vyždímat“ z něj maximum sil použitelných pro práci a maximum času použitelného pro produkci.²⁵

Jak zařadit „biomoc“ do kontextu Foucaultova ostatního díla? V jeho rámci stojí „biomoc“ na rozhraní teorií moci, pravdy i konceptu subjektu (identity), protože představuje jednu z možných forem vztahu mezi věděním a mocí, mocí a subjektem, respektive věděním a subjektem. Biomoc, tento vstup „živého“ do dějin a do politických a ekonomických strategií současně odpovídá antickému (řecko-křesťanskému) požadavku či nároku na „techniky sebe sama“ (*les techniques du soi*). Ty jsou určeny k tomu, aby stanovovaly, udržovaly či naopak proměňovaly identitu individuí v závislosti na určitých cílech a účelech, a to pomocí sebe-ovládání (*maitrise de soi sur soi*) nebo vědění o sobě samém (*connaissance de soi par soi*).²⁶ Proto jsou i zde klíčové koncepty moci²⁷

²² Michel FOUCAULT, *Leçon du 18 janvier 1978*, in: *Sécurité, territoire, population. Cours au collège de France (1977–1978)*, François EWALD – Alessandro FONTANA (eds.), Paris 2004, s. 44.

²³ FOUCAULT, *Sécurité, territoire, population. Cours au collège de France (1977–1978)*, François EWALD – Alessandro FONTANA (eds.), Paris 2004; FOUCAULT, *Naissance de la biopolitique*.

²⁴ Maurizio LAZZARATO, *Du biopouvoir à la biopolitique*, Multitudes, březen 2002, s. 1–8, odd. 1.

²⁵ Michel FOUCAULT, *Sexualité et politique, DE II*, č. 138, s. 537.

²⁶ Michel FOUCAULT, *DE IV*, s. 213.

²⁷ Foucault se snažil rehabilitovat „pozitivní“ interpretaci moci, která by tuto „moc“ neredukovala na pouhou represí, nátlak či mechanismus „dominance – poslušnost“ stanovující zákony i postihy za jejich přestoupení. Nejde tedy o interpretaci formou zjednodušeného schématu právního či kontraktualistického, nýbrž o perspektivu à la Nietzsche: moc je vztah mnohačetných (*multiplés*) a heterogenních sil, které jsou současně silami aktivními i re-aktivními – silami tvůrčími i projevy odporu. Moc tak nepředstavuje „vlastnictví“ (či vztah) stálý, neměnný, chápáný hierarchicky jako vztah mezi ovládajícím nadřazeným a ovládaným podřazeným, naopak, je to silový vztah, který neustále proměňuje směr, smysl, intenzitu i sílu. Přispívá tak k utvrzení a individualizaci subjektu jako bytosti „odlišné“, která – tím, že se účastní těchto permanentních bojů (i toto chápání mocenských sil jako bojů je nietzscheovské) – se proměňuje ve skutečný „subjekt“ v obou klíčových foucaultovských smyslech tohoto pojmu: jako „subjekt podřazený druhému pomocí kontroly a závislosti“ a „subjekt spjatý s vlastní identitou pomocí svědomí a znalosti sebe sama“ (*connaissance de soi*), cit. viz DE IV, s. 227.

a subjektu;²⁸ důležitou roli tu zauímají i jeho koncepty pravdy, „subjektivace“ (která hledá možné odpovědi na otázku po utváření subjektu poznání, respektive subjektu určitého jednání) a „objektivace“ (která se táže po podmínkách umožňujících, aby se určitá věc, včetně samotného lidského individua, stala předmětem poznání nebo jednání). Foucaulta však současně zajímá to, co odolává, když se život stane objektem výkonu moci, a jak tato rezistence tvoří formy subjektivace a formy života, které biomoci unikají.

A protože biomoc operuje mezi několika instancemi – především státem, medicínou a vědami o člověku (respektive vědami o životě) – soustředíme se nyní na Foucaultovy koncepty biomoci právě ve vztahu ke státní moci (a jejím různým podobám), medicínské teorii i praxi, ale i k humanitním vědám.

Suverenita, disciplína, biomoc: vztah k jiným druhům moci

Biomoc, respektive biopolitika představuje pro Foucaulta jakousi formu „třetí moci“, která se na konci 18. století formuje oproti suverenitě na straně jedné a moci disciplinární na straně druhé. Jde vlastně o rozvíjení Foucaultových předchozích analýz disciplíny; s biomocí a biopolitikou se však současně objevují nové mechanismy, které tradiční suverénní moci unikají.²⁹ Biomoc je tak promyšlena na základě nové vize státu a proti ideji suverenity (již ztělesňuje právo meče, které implikuje asymetrii mezi smrtí a životem ve prospěch smrti). Naopak, nová pravidla státu mají za cíl valorizovat život. Přejít státu ke strategiím biomoci a biopolitiky vysvětluje Foucault pomocí nedostatečnosti moci suverénní. Znamená to, že suverénní moc nedokázala vyřešit ekonomické a politické problémy preindustriální společnosti,³⁰ proto se uchýlila ke dvěma dalším „techno-

²⁸ Relační pojetí moci definuje nově i samotný subjekt, který přestává být „držitelem“ moci, ale stává se sám důsledkem či výsledkem této moci, již „podstupuje“ i „vykonává“ současně v neustálé hře, která permanentně proměňuje jeho identitu, cíle i formy a metody jednání. Stává se tak produktem procesu subjektivace a interzorizace, stejně jako produktem aliance mezi věděním a mocí – tedy „otevřenou strukturou“ nucenou neustále se ptát po sobě samém a kultivovat sebe sama v intencích různých forem, které vybuvovala západoevropská společnost (institucionálních, státních, náboženských, ekonomických). Subjekt tak přestává být substancí, je dynamickou formou, která se často neidentifikuje ani sama se sebou. V různých případech a situacích každý hraje a stanovuje pro sebe sama různé vztahové formy. *DE IV*, s. 718–719.

²⁹ Foucault hovoří o „velmi hluboké proměně mocenských mechanismů“ (*très profonde transformation des mécanismes du pouvoir*), *HIS I – VS*, s. 179.

³⁰ Vztah mezi mocí disciplinární a suverénní je pojednán zejména v práci *Dohlížet a trestat*. Foucault zde staví moc disciplinární proti tomu, co nazývá mocí suverénní, která se vykonává násilným a spektakulárním způsobem (model poprava), aniž by usilovala o poznání individuí, na nichž je vykonávána.

logiím“ – disciplíně a biomoci – které jí dovolily kontrolovat lépe jak individuum, tak celek. Přitom ovšem disciplinární technologie nebyla do 2. poloviny 18. století schopna využívat veškerý technologický potenciál, který tato doba nabízela, proto bylo třeba vynalézt novou formu technologie – biomoc.³¹

Jaký je vztah mezi mocí disciplinární a biomocí? Disciplinární moc utváří individua tím, že je podřizuje (*assujettiser*); současně je však individualizuje a poskytuje jim i jistou homogeneitu, takže tvoří individualizovaná těla, stejně jako tělo sociální (*corps social*). Ale toto *corps social* nemůže existovat výhradně ve hře samotné disciplíny: schází mu soubor pravidel, která by se netýkala těl jako „těl určených k individualizaci“, ale naopak jeho samotného jako „těla sociálního“. Nedostatky disciplíny tak nahrazuje právě biomoc. Zatímco norma disciplinární je adresována jedinci, nyní se k ní připojuje biopolitika, která se vykonává na „celku individuí“. Zatímco disciplína klade důraz na vládu jednoho, biopolitika vyzdvihuje vládu „mnohého“ (*multiple*). V tomto ohledu tedy biopolitika přináší v organizaci a užívání moci určité novinky: jednak jedná s „populací“, respektive organizovanou masou místo individuí (jak tomu bylo v případě disciplíny);³² jednak – na rozdíl od disciplíny, která se zaměřuje na produkci – se biomoc se zabývá životem a jeho potencií růst ve všech možných formách.³³

Současně se proměňuje i samotný výkon moci: stát již přímo „nedisciplinuje“ populaci, ale „regularizuje ji“. Tato „regularizace“ spočívá v určitém počtu funkcí, jež jsou vlastní státu nebo na státu závislé (různá zdravotnická zařízení, pojištění apod.) a jejich cílem je dbát na celek životních jevů a projevů populace na ovládaném území. Foucault hovoří o „bio-regulaci státem“ (*la bio-régulation par l'Etat*) a přisuzuje jí dvojí formu: 1) „věděním“ o fenoménech, které se týkají populace (demografická data a výzkumy, pravidelná pozorování nemocí podle typu populace, studium dlouhověkosti, mortality, plodnosti atd.) a 2) moc „intervenní“ opravňující zasahovat do přirozených životních jevů pomocí podpůrných opatření (politika rodinná, finanční podpora poskytovaná rodičům při narození dalšího dítěte, hrazení nákladů za nemocenskou péči, prevence a veřejná hygiena). Cílem biomoci (na rozdíl od disciplíny, která pouze usiluje o zintenzivnění produkce, potenciálu čerpaného ve fyzických silách) je tak samotná preventivní snaha o odstranění či omezení rizika nebezpečí, smrti, křehkosti života.³⁴

³¹ *HIS I – VS*, s. 222.

³² „Les disciplines avaient affaire à l'individu et à son corps [...]. La biopolitique a affaire à la population“, *Cours du 17 mars 1976*, s. 213–227, zde cit. s. 218.

³³ „Il ne s'agit absolument pas de se brancher/extirper un travail du corps“, nýbrž „[Il s'agit] de prendre en compte la vie, les processus biologiques de l'homme-espèce“. *Cours du 17 mars 1976*, s. 219–220.

³⁴ *Ibid.*, s. 223.

Biomoc a „archeologie humanitních věd“ v osvícenském období

S otázkou „vědění“ o populaci souvisí i formování „věd o člověku“ právě v klíčovém období pozdního osvícenství. Proto je zajímavé studovat biomoc také ve vztahu k „archeologii humanitních věd“ („věd o člověku“, *sciences de l'homme*). Foucaulta zajímalo, jakým způsobem se vědy o člověku staly konstitutivními pro modernitu; tázal se současně, co vůbec znamená pro život bytost skutečnost, že formuluje vědění (*produit du savoir*) o jiných živých bytostech – respektive jaký typ moci je tímto věděním produkován. Je známo, že této otázce věnoval zejména práce *Archeologie vědění*³⁵ a *Slova a věci*³⁶ (kde Foucault utvářel právě koncept oné „archeologie humanitních věd“, která ukazuje, v jakých historických podmínkách se člověk utváří současně jako subjekt i objekt vědění); svým způsobem se jí zabírá i studie *Dohlížet a trestat*, považovaná často za pendant ke knize *Slova a věci* z hlediska „práce“.³⁷

Je ovšem méně známo, že genealogii humanitních věd – na základě pojmu či konceptu „života“ a modelu války – je z velké části věnován i několikrát citovaný kurs *Je třeba bránit společnost* (1976). Na rozdíl od předchozích analýz zde Foucault promýšlí tuto problematiku jako boj mezi skupinami, které produkují určité formy vědění; také suverénní moc se tu nachází ve vztahu k formám vědění, které ji popírají. Foucault označuje tyto formy jako „podřízené vědění“, lokální, roztržité či lidové (*savoirs*

³⁵ Michel FOUCAULT, *L'Archéologie du savoir*, Paris 1969.

³⁶ Michel FOUCAULT, *Les mots et les choses*, Paris 1966. Jak je známo, tak teze knihy spočívá ve tvrzení, že humanitní vědy se zformovaly nikoli pomocí akumulace faktů kolem jednoho stabilně daného objektu, ale pomocí radikální reformulace vědění kolem nového strukturálního principu, jímž se stal člověk. Archeologie zde odkrývá tři určující souřadnice humanitních věd, které nazývá moderní epistémou (jež nahradila epistému „klasickou“ ustavenou kolem obrazu „reprezentací“). Právě jazyku zde Foucault připisuje zásadní význam – už kvůli klíčové roli, již jazyk hraje ve strukturalismu (zejména pak v etnologii a psychoanalýze). Ostatně tento lingvistický model se stal jedním z východisek budoucího „linguistic turn“; současně byl ovšem kritizován, protože vedl k tomu, že epistémy byly popisovány jako uzavřené lingvistické struktury, aniž by bylo možné vysvětlit, jak došlo k proměně jedné epistémy ve druhou.

³⁷ Zde se jedná o vědění, jak dochází k reorganizaci vědy o člověku v momentě, kdy se objektem stává nikoli již člověk obecně, ale lidé individualizovaní „singularisés“ pracující v konkrétních podmínkách (kasárna, věznice, škola.) Disciplíny se zde projevují jako souhrn vědění a technik, které se zaměřují na těla, aby je poznaly a modifikovaly do nejmenších detailů jejich anatomie. Práce tedy dovoluje lépe pochopit přechod k modernitě i k objevení humanitních věd. Objevení se – či zrození – věd o člověku není již promýšleno jako náhlá proměna (dle modelu struktury lingvistické), ale jako difuze určitého souboru technik pomocí skupiny osvícených myslitelů, jež Foucault nazývá dispozitivem (a jehož příkladem představuje např. Benthamův *Panopticon*).

assujettis, savoirs locaux, dispersés, savoirs des gens) a jako příklad uvádí historické vyprávění o bojích mezi rasami. Odhaluje tak pole produkující celou řadu „vědění“, které v budoucnosti podstoupí disciplinaci, aby dalo život humanitním vědám. Ty se objevily až v okamžiku, když si suverénní moc přivlastnila onen soubor vědění, které se prvotně formovaly mimo ní a proti ní. Tato proměna je možná prostřednictvím tří souřadnic (*coordonnées*), které v tomto případě představují „jazyk“ (zrození diskursu o jazycích „národních“), „práce“ (bádání o společenských vrstvách) a „život“ (bádání o rasách).³⁸ Ovšem – a to je pro vztah k otázce k biomoci klíčové – tyto vědy o člověku již nejsou vědy o člověku jako o „subjektu“ či „individu“³⁹, ale o člověku jako „druhu“. Připomeňme postřeh, který učinil Foucault při jiné příležitosti, když hovořil o G. Canguilhemovi: totiž že zrození humanitních věd v 18. století souviselo i s tím, že racionálnímu myšlení byla podrobena sama příroda, její podstata, její moc a práva, ale i její historie.³⁹ Tím se vracíme k prvotní definici biomoci jako „vstupu života do historie“: základ „archeologie humanitních věd“ je nutno hledat ve studiu oněch mocenských mechanismů, které do svého akčního rádiu zahrnují i samotné tělo, gesta, chování.⁴⁰

„Procesy moci a vědění se ujímají životních procesů a začínají je kontrolovat a modifikovat“, napsal Foucault ve své *Vůli k vědění*. Západní člověk, pokračuje Foucault, se v této době začal sám učit, co to znamená být „živým druhem uprostřed živého světa“, mít tělo, existenční podmínky, pravděpodobnost života, individuální a kolektivní zdraví, síly, jež lze modifikovat a prostor, v němž lze tyto síly optimální měrou rozmístit a uplatnit.⁴¹ Skutečnost života už není oním, doslova, „nedostupným soklem“ (*soubassement inaccessible*), který se vynořuje jen občas, „v náhodě smrti a fatality“ (*dans l'hasard de la mort et de la fatalité*).⁴²

Mezi „vědami o člověku“ tak nezbytně zaujímá u Foucaulta klíčovou pozici medicína, jejíž normativní i „pojmenovací“ moc narůstá právě v 18. století a jejíž autorita do značné míry přejímá dřívější moralizující autoritu církve.

³⁸ Přednáška z 25. 2. 1976.

³⁹ Michel FOUCAULT, *La vie: l'expérience et la science* (původně otištěno v *Revue de métaphysique et de morale* 90, 1985 – jde o číslo věnované G. Canguilhemovi). Zde *DE IV*, č. 361, s. 763–766.

⁴⁰ „C'est dans l'étude des mécanismes de pouvoir qui ont investi les corps, les gestes, les comportements qu'il faut édifier l'archéologie des sciences humaines.“ Michel FOUCAULT, *Pouvoir et corps*, *DE II*, s. 759.

⁴¹ „L'homme occidental apprend peu à peu ce que c'est que d'être une espèce vivante dans un monde vivant, d'avoir un corps, des conditions d'existence, des forces qu'on peut modifier et un espace où on peut les répartir de façon optimale.“ *HS I – VS*, s. 187.

⁴² *HS I – VS*, s. 187. O něco dale hovoří Foucault přímo o „zlomu ve vědeckém diskursu“ a o způsobu, jímž novodobý „dvojník“ (*double*) – člověk a život – přichází, aby doslova „přerozdělil“ klasickou epistému.

Medikalizace společnosti, sociální medicína, zdravotní policie

Jak bylo naznačeno výše, centrální postavení ve Foucaultových analýzách biomoci zaujímá především medicína, respektive lékařská moc, která vlastně zajišťuje jakési spojení mezi disciplinární mocí a biomocí. Slouží ke kontrole jednotlivců prostřednictvím jejich somatické reality díky narůstající důležitosti těla. „Tělo je biopolitická realita; medicína je biopolitická strategie.“⁴³ Celek tvořený medicínou a hygienou se stává od přelomu 18. a 19. století klíčovým prvkem reprezentujícím spojení mezi biologickými a organizačními procesy; je to příklad vztahu mezi věděním a mocí, který se opírá současně o individuální tělo i o populaci jako soubor těl, o organismus stejně jako o biologické procesy; je současně i exemplárním příkladem „spojení účinků disciplinárních s účinky regularizačními“, a přispívá tak k růstu důležitosti „normy“, k nárůstu „normalizační společnosti“, která již není pouhou společností „disciplinární“ (již známe z období do konce 18. století).⁴⁴

Medicína zde tedy zahrnuje novou funkci moci, totiž zřízení společnosti jako prostředí fyzického blahobytu, optimálního zdraví a délky života. Nová podoba moci, která se objevuje koncem 18. století, má sledovat tři cíle – řád, obohacování a zdraví. Ty spadají do kompetencí celku reglementací a institucí, které jsou v dobové terminologii zahrnovány pod generickým termínem „policie“, přičemž samozřejmě nejde jen o instituci „policijního“ charakteru, ale o celek mechanismů, jimiž se zajišťuje řád, ekonomický růst a udržování zdraví celkově, o maximální ochranu pracovní síly.⁴⁵ Klasické texty sledující tuto strategii představují především *Traité de la police générale* (1705) od Delamarre, s nímž pracuje M. Foucault; pro středoevropské prostředí se pro podobnou analýzu přímo nabízejí klíčové strategické texty z 50.–70. let 18. století, které jsou mnohem komplexnější než Delamarre; nezdá se nicméně, že by se s nimi Foucault někdy více zabýval. Mám na mysli především pojednání o policejní (administrativní) vědě od J. H. G. Justiho⁴⁶ či Josepha von Sonnenfels.⁴⁷

⁴³ „Le corps est une réalité biopolitique; la médecine est une stratégie biopolitique.“ FOUCAULT, *Naissance de la médecine sociale*, DE III, č. 196, s. 208.

⁴⁴ *Cours du 17 mars 1976*, s. 225.

⁴⁵ Michel FOUCAULT, *La politique de la santé au XVIIIe siècle*, (text původně vyšel v *Machines à guérir. Aux origines de l'hôpital moderne*, Paris 1976), DE III, č. 168, s. 13–27; zde s. 16–18.

⁴⁶ Johann Heinrich Gottlob von Justi (1705 /1720?–1771), jedná se zejména o jeho spisy *Grundsätze der Policy-Wissenschaft in einem vernünftigen, auf den Endzweck der Policy gegründeten, Zusammenhang und zu, Gebrauch Academischer Vorlesungen abgefasst* (Göttingen 1759) a *Die Grundfeste zu der Macht und Glückseligkeit der Staaten, oder ausführliche Vorstellung der gesamten Policy-Wissenschaft* (Königsberg und Leipzig 1760).

⁴⁷ Joseph von Sonnenfels (1733–1817), jedná se zejména o spis *Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanz* (1776), respektive o jeho nejobsažnější, rozšířené vydání (Wien 1798).

Zájem o biologický život lidského druhu a blaho populace se jimi táhne jako červená nit; není tedy náhodou, že právě na poli této šířeji pojaté „policie“ se od konce 70. let formoval i koncept státní a kolektivní medicíny, který současníci nazývali „zdravotní policií“ (*medizinische Polizey*). Podle Foucaulta, který čerpá takřka všechna empirická data a fakta především z práce G. Rosena *A History of Public Health* z roku 1958, věnované politice veřejného zdraví,⁴⁸ se koncept „státní medicíny“ rozvíjel zejména v osvícenském „Německu“, již od počátku 18. století, a to v návaznosti na „státovědu“ (*Staatswissenschaft*, respektive *Polizeywissenschaft*). Ta byla formulována v některých německých zemích již na konci století předcházejícího – mnohem dřív než ve Francii nebo Anglii. Tuto předčasnost v nutnosti rozvíjet „vědu o státu“ vysvětloval Foucault buď jako důsledek tehdejší teritoriální roztržičnosti německých zemí (která nutila k hledání a srovnávání mocenských praktik mezi soupeřícími státy a snazší dostupnosti pozorovaných jevů na omezeném území) nebo slabým rozvojem, potažmo stagnací německého hospodářství po třicetileté válce a existencí slabé a málo aktivní buržoasie, paralelně ke slabé politické moci.

„Policejní věda“ a „státověda“ byla podle Foucaulta i důsledkem skutečnosti, že v „německých zemích“ (a my můžeme připomenout, že sem patří i Habsburská monarchie) přetrvával, ba dokonce posiloval – oproti Francii či Británii, kde se stále více prosazoval liberalismus – princip *raison d'Etat*. Právě tyto negativní jevy stály podle Foucaulta u zrodu „prvního moderního státu“ – Pruska, který imitovaly státy další. Zatímco Anglie či Francie se v 18. století zpočátku spokojily s vytvářením statistik o natalitě a mortalitě a nesnažily se o organizovanou státní intervenci, jejímž cílem by měl být nárůst populace, pak v německých zemích se formovaly strategie nově organizované lékařské praxe usilující o hromadné zlepšení veřejného zdraví.⁴⁹

Zmíněný koncept „zdravotní policie“ (dnes bychom tento termín mohli volně přeložit výrazem „veřejná hygiena“), který zjevně poprvé rozpracoval W. T. Rau v roce 1764⁵⁰ a po něm ještě komplexněji německý lékař francouzského původu rozený poblíž Špýru, Johann Peter Frank činný v habsburské Lombardii (v Pavii) a posléze ve Vídni. Jeho pětidílný *System všeobecné zdravotní policie*⁵¹ zahrnující širokou škálu lidské činnosti od fyziologických potřeb po zvyky a kulturní projevy, doslova „od kolébky ke hrobu“ (díly jsou věnovány početí a narození, přes stravu, oděvy, hygienu atd. až k péči

⁴⁸ George ROSEN, *A History of Public Health*, New York 1958.

⁴⁹ FOUCAULT, *Naissance de la médecine sociale*, s. 210–212 a FOUCAULT, *Naissance de la biopolitique*, DE III, s. 819–820.

⁵⁰ W. T. RAU, *Medicinische Policy-Ordnung. Gedanken von den Nutzen und die Nothwendigkeit einer medicinischer Policy-Ordnung in einem Staat*, Ulm 1764.

⁵¹ Johann Peter FRANK, *System einer vollständigen medicinischen Polizey* (díly I–IV Mannheim 1779–1788, díl V Stuttgart, díl VI Wien 1817–1819).

o umírající a zemřelé) představuje obdivuhodnou syntézu usilující o rozšíření působnosti jak policie, tak medicínské vědy o pole lidské činnosti, dosud nepodmaněná těmito kontrolními orgány. Frank čerpal nejen ze své bohaté praxe získané v několika různých zemích, ale i z dobových cestopisů i historických pojednání, které jeho dílu dávají i cenný rozměr takřka „etnologický“. Frankův *Systém* se brzy dočkal nejen italského překladu, ale našel i řadu následovníků: českými badateli zůstávají v podstatě nepovšimnuté osobnosti a práce Johanna Dionysa Johna, činného na pražské univerzitě či Zachariase Huszty, který působil v Prešpurku; oba vytvořili po Frankově vzoru encyklopedická kompendia věnovaná této nově koncipované sociální medicíně.⁵²

Ústředním cílem této „zdravotní policie“ byl podle Foucaulta především komplexní systém pozorování úmrtnosti a současně i normalizace praxe a lékařského vědění, ale také administrativní organizace určená ke kontrole lékařů samotných – tedy k podřízení lékařské praxe administrativní moci, zatímco ve Francii došlo nejprve ke standardizaci produkce vojenské. Hlavními rysy sociální medicíny, do jejíhož středu se dostává tělo jednotlivců, je organizace lékařského vědění, normalizace lékařské profese, podřízení lékařů obecné administrativě-správě a integrace různých lékařů do státní lékařské organizace („Lékař je v Německu prvním normalizovaným jednotlivcem“). Etatizovaná, kolektivizovaná a byrokratizovaná medicína koinciduje s obdobím vrcholu etatismu jako takového. Oproti Německu se ve Francii sociální medicína nerozvíjela na bázi státní, nýbrž městské; byla tak úžeji spjata s expanzí urbanizace.⁵³ Rozvoj sociální medicíny souvisel i se snahami o pacifikaci městského prostředí, v reakci na relativně novodobou „úzkost ve vztahu k městu“. Jako třetí model uvádí Foucault příklad Anglie, kde k medikalizaci došlo na základě medicínské práce, medicíny „nebezpečné třídy“ – městské chudiny.⁵⁴ V souvislosti s medikalizací městského prostředí pak Foucault na několika místech rozebírá starší modely lepry a morové epidemie jako forem disciplinačních a preventivních strategií s cílem zabránit šíření nákazy.⁵⁵

⁵² Johann Dionis JOHN, *Lexikon der k. k. Medizinalgeseze*, Prag 1790; případně *Vollständige Sammlung aller seit dem glorreichsten Regierungsantritt Joseph des Zweyten für die k. k. Erbländer ergangenen höchsten Verordnungen und Gesetze durch privat Fleiß gesammelt, und in chronologische Ordnung gebracht*, 6 Theile, Wien 1788 a Zacharias HUSZTY, *Diskurs über die medizinische Polizey*, Pressburg – Liepzig 1786.

⁵³ FOUCAULT, *Naissance de la médecine sociale*, s. 213–216.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 222–223.

⁵⁵ Foucault odlišuje (zde ve vztahu k bezpečnosti) model lepry příznačný pro období mezi středověkem a 17. stoletím, který charakterizuje vyloučení na ještě na právním, zákonném základě. Později se objevuje model morové epidemie nebo také model disciplinární, který sledoval jiný cíl – vymezení a doslova rozparcelování (*quadrillage*) zamořeného kraje či města a vytváření pravidel, kdy a kam mohou lidé vycházet, co mají dělat doma, co mají jíst atd. Třetí model, „neštovice“, spočívá již nejen na jednoduchém vnucení disciplíny, ale

Státní a kolektivní medicína, o jejíž systematickou podobu se zasadila také právě druhá polovina 18. století, zahrnuje do svého zorného úhlu tři klíčové instance: život, populaci i stát. Od ní vychází imperativ biopolitiky, který převrací staré právo suverenity dle slavného a několikrát Foucaultem opakovaného výroku: již nikoli „nechat žít a zahubit“ (*faire mourir*), tedy takřka doslova „donutit zemřít“, ale „donutit žít a nechat zemřít.“⁵⁶ Právo na život, kodifikované medicínou, nahradilo právo meče staré suverenity. Nové jevy ve studiu natality, mortality i morbidity – trvání, frekvencí a formy nemocí, a to nikoli v rovině individuální, ale kolektivní, tak přispívají k nástupu moderní medicíny.⁵⁷ Jedním ze závěrů plynoucích z Foucaultových analýz je fakt, že nově koncipovaná sociální medicína spočívala nikoli na struktuře státní, ale městské – a odpovídala tendencím druhé poloviny 18. století, snahám o unifikaci městských mocí a jurisdikcí – a že a vědecká medicína vycházela od medicíny kolektivní, nikoli individualizované.⁵⁸

Pro Foucaulta byla důležitá byla i skutečnost, že medicína postupovala nikoli od analýzy lidského organismu k analýze okolního prostředí, nýbrž

především na znalostech – tedy nejen vědět, kolik lidí je nakaženo, v jakém věku, s jakými účinky apod., ale například i to, jaké riziko s sebou nese očkování a jaké je riziko úmrtí navzdory tomuto očkování. Srov. především *Histoire de la folie à l'âge classique*, Paris 1972 (česky vydáno *Dějiny šílenství*, Praha 1994), zejména kapitoly z první části *Stultifera navis, Le grand renfermement a Le monde correctionnaire*; dále Michel FOUCAULT, *Leçon du 11. janvier 1978*, in: *Sécurité, territoire, population. Cours au collège de France (1977–1978)*, François EWALD – Alessandro FONTANA (eds.), Paris 2004, s. 6–12; a *Leçon du 25 janvier*, *ibid.*, s. 60–63, kde Foucault klade důraz na nové pojmy jako „případ“, „krize“, „nebezpečí“, „riziko“. Jinde studuje pozdější, již spíše „osvícenský“ model karantény formou lokalizace osob v místě bydliště, rozdělení města na čtvrti pod dohledem osoby speciálně určené k tomuto účelu a pravidelného dozoru inspektorů nade všemi obyvateli. Součástí byla i postupná dezinfekce domů a obydlí. To vše představuje politicko-lékařský ideál „dobré zdravotní organizace města“ v 18. století. Městská medicína sledovala několik cílů. Šlo především o to mít pod dohledem a analyzovat místa akumulace, která mohou napomáhat rozvoji chorob; privilegované místo zde zaujímal jak místa odpadu, jatka a mrchoviště, tak „armáda mrtvých“ na hřbitovech při okrajích měst. Je pravděpodobné, že se zde Foucault inspiroval Philippem Arièsem, jehož práce věnované dějinám smrti právě vycházely (především *L'homme devant la mort*, 1978, česky jako *Dějiny smrti*, Praha 2000). Do sféry kontroly se dostávají ale i věci a živly (zejména voda a vzduch): např. demolice břehů je neodmyslitelnou součástí těchto strategií (*Naissance de la médecine sociale*, s. 217–219.) Městská medicína byla tedy spjata i s rozvojem chemie (péče o čistotu vody a vzduchu), byla spíše „medicínou věcí“ (vzduchu, vody, rozkladu a kvašení) než medicínou pro individua – „medicínou životních podmínek v prostředí existence“ (*Ibid.*, s. 222).

⁵⁶ Srov. zejména *HIS I – VS*, s. 177–180.

⁵⁷ *Cours du 17 mars 1976*, s. 217.

⁵⁸ FOUCAULT, *Naissance de la médecine sociale*, s. 222–223; FOUCAULT, *La politique de la santé*, s. 13–27; zde s. 13–14. K medikalizaci viz i *Cours du 17 mars 1976*, s. 217.

zcela naopak – od analýzy prostředí a jeho dopadu na individuuum k analýze individuální organizace jako takové. V neposlední řadě je třeba podtrhnout, že tato sociální medicína byla založena na novém pojmu zdraví – ovšem zdraví spíše ve smyslu *salubrité* (tj. vztažené k obecnému vztahu „zdravosti“, hygieně, čistotě), nikoli *santé* jako individuálního stavu organismu.⁵⁹

Pro studium těchto jevů je pro Foucaulta klíčový proces „medikalizace“, již Foucault definuje jako skutečnost, že „existence, jednání, chování i lidské tělo jsou od 18. století integrovány do stále hustší lékařské sítě.“⁶⁰ Tento fenomén, který se stává nástrojem státní politiky soustředěné nikoli na individuuum, ale na život samotný, samozřejmě nechává na lidském druhu nesmazatelné stopy.

Foucault tematizuje i nový vztah mezi lidským druhem a jeho existenčním prostředím (dopady geografického, klimatického, hydrografického milieu na zdraví a potenciál populace), který se akcentuje právě koncem 18. století. Uvědomuje si také, jakou roli sehrála medikalizace v procesu industrializace počátku 19. století, když do svého zorného úhlu zahrнула například stáří nebo problém úrazů (např. pracovních) či jiných forem zdravotního postižení, které se ve větším měřítku samozřejmě odrážejí v (ne)schopnosti pracovní aktivity. Foucault neopomenul ani otázku medikalizace rodiny a dětství a analyzoval, do jaké míry osvícenský důraz na rodinu a dětství vyprovokoval nejen sledování a studování natality a mortality atd. (včetně populacionistické, pronatalistické politiky a zavádění vyloženě intervenčních schémat v této otázce),⁶¹ ale uvedl na scénu i „problém dětství“ jako otázku psychického i fyzického vývoje od narození přes období dospívání až k přežití do dospělého věku. Nejde už jen o to vyprodukovat optimální počet dětí, píše Foucault, ale o to „vhodně řídit toto životní období“. Vztahy mezi rodiči a dětmi se od nyní kodifikují podle nových a přesnějších pravidel: především vztah poslušnosti – ač stále hierarchický – nabývá zřetelně na vzájemnosti založené na nezbytnosti péče fyzické (od hygieny po pouhý tělesný kontakt) i duševní.⁶² Rodina už není síť vztahů, která se zapisuje do sociálního statusu v systému příbuzenství v mechanismu *transmise*; současně i novým cílem manželského pouta je kromě tradičního

spojení dvou rodových linií především vytvoření co nejlepších podmínek pro lidskou bytost až do dospělosti.

S tím již souvisí další problém, totiž otázka reprodukce a sexuality, repektive její veřejné kontroly a s ní spjaté kontroly a reglementace populace a jejího chování obecně – což představuje, jak již bylo řečeno na začátku, jednu z centrálních strategií samotné biomoci.

„Reprodukční imperativ“ a „hra touhy“: problém populace, reprodukce a sexuality

Strategie „biomoci“ reagovaly na nový jev, který přinesla právě druhá polovina 18. století – totiž na dosud nevídanou „akumulaci lidí“. Výrazný demografický nárůst západoevropské a středoevropské populace v tomto období si vynutil nezbytnost lepší koordinace a kontroly prostřednictvím adekvátnějších a sevřenějších mocenských mechanismů. I z tohoto důvodu se právě populace začíná jevit jako problém nejen teoretický, ale i praktický, jako předmět analýzy, dohlížení a intervencí. Do středu zájmu zodpovědných instancí se tak, jak bylo ostatně v tomto textu již několikrát naznačeno, dostává populace nejen jako otázka délky života nebo zdraví, ale jako jev, slovy M. Foucaulta, provázený početními proměnnými a prostoro- vým i chronologickým členěním.⁶³ „Biopolitika má co dělat s populací“, píše Foucault, „a to s populací jako problémem [...] současně vědeckým i politickým, jako problémem biologickým i mocenským.“⁶⁴

Positivní hodnota populace jako faktoru či prvku suverénní moci je samozřejmě staršího data, což neopomínal zdůraznit ani Foucault. S kame- ralismem a merkantilismem se ovšem populace jeví nejen jako pozitivní jev, který umožňuje nárůst suverénní moci (doslova *figurer dans les emblèmes de la puissance du souverain*), ale dostává se přímo do nitra samotného principu mocenské dynamiky státu a panovníka. Populace jako produktivní síla, jako princip bohatství, jako *encadrement disciplinaire* – takové je chápání merkantilistů a kame- ralistů. Foucault však zdůrazňuje změnu, která nastupuje s fyziokraty 18. století a jejich zjevným antipopulacionismem – nebo alespoň nuancovanější postojem k populačnímu nárůstu. Fyziokraté sice nezpochybňovali důležitost a váhu populace, ale zaujímali jiný postoj ke způsobu, jakým se s ní má zacházet. Jestliže pro kame- ralisty a merkantilisty představovala populace ještě soubor poddaných, kterým lze něco voluntaristicky vnutit (například pomocí zákonů a reglementace), pak pro národohospodáře fyziokratického ražení se již populace přestává jevit jako pouhý „soubor právních subjektů“ (*collection des sujets de droit*), jako soubor

⁵⁹ FOUCAULT, *Naissance de la médecine sociale*, s. 222.

⁶⁰ „Le fait que l'existence, la conduite, le comportement, le corps humain s'intègrent à partir du XVIIIe siècle dans un réseau de médicalisation de plus en plus dense et important qui laisse échapper de moins en moins de choses.“ Ibid., s. 208. K této otázce srov. i řadu dalších textů, především přednášky *Crise de la médecine ou crise de l'antimédecine?* (říjen 1974, publikováno v lednu 1976, DE III, s. 40-57). Zde se objevuje výraz „somatokracie“ – tedy státní péče a ekonomie těla, jejímž cílem je disciplína těla (s. 43). Foucault se ovšem pozastavuje i nad novými riziky medicínského vědění (*risque médical*), která mohou zabít právě i díky vědění samotnému (s. 46).

⁶¹ Např. *Cours du 17 mars 1976*, s. 217-218.

⁶² FOUCAULT, *La politique de la santé*, s. 13-27, s. 18-19.

⁶³ Ibid., s. 18.

⁶⁴ „La biopolitique a affaire à la population, et la population comme problème politique, comme problème à la fois scientifique et politique, comme problème biologique et comme problème de pouvoir.“ *Cours du 17 mars 1976*, s. 218-219.

„podřízených vůlí, které jsou povinny poslouchat vůli suveréna prostřednictvím pravidel a zákonů.“ Naopak se proměňují v „soubor procesů, které je třeba řídit v tom, co je v nich přirozeného.“⁶⁵

Právě výraz „přirozený“ je zde klíčovým: Foucault se táže, co tedy tuto „přirozenost“ populace tvoří a co tuto „přirozenost“ může modifikovat. Populaci tedy nemůžeme vnímat jen jako pouhý soubor individuí či jako výsledek jejich reprodukční vůle. Na jedné straně se tedy populace jeví jako fenomén přirozený (*phénomène de nature*), jež „nelze změnit jako dekret“ a jejíž chování nelze přesně předvídat; na druhé straně, píše Foucault, populace „se bude proměňovat v závislosti na mravních nebo náboženských hodnotách připisovaných té či té formě chování.“⁶⁶ K těmto proměnným pak patří klima, materiální okolí, intenzita obchodu stejně jako aktivita v oběhu zboží/bohatství; proměňuje se i na základě zákonů (daně, zákony o manželství) a zvyků (forma vyvěšení dcer, práva prvorozců, výchova dětí a jejich svěřování do péče kojných). Jako další příklad uvádí Foucault i eticko-náboženskou valorizaci celibátu kněží.⁶⁷

Ve snaze o podchycení onoho „přirozeného“ základu populace dále zdůrazňuje Foucault roli touhy (*désir*): ta je podle něj základní – nebo dokonce jediný – *moteur d'action* populace, který vede každé individuum k jednání (doslova jímž „*tous les individus vont agir*“), který navíc dovoluje proniknutí do nitra technik moci. Foucault cituje předního fyziologa La Quesnaye („Nesnažte se jej změnit, nepodaří se vám to“) na příkladě migrace – lidé budou odcházet tam, kde budou očekávat lepší životní a ekonomické podmínky. Tento starý pojem touhy, který byl původně využíván zejména jako součást vedení svědomí (*direction de la conscience*),⁶⁸ se znovu objevil u fyziokratů a osvícenských národohospodářů. Ti si nyní kladli otázku, jak pomocí „hry touhy“ (*jeu du désir*) dosáhnout obecného/kolektivního zájmu a jak této „touze“ dát říci ano či ne; jak odlišit nežádoucí projevy chamtivosti, chtíče či egoismu od jejich pozitivních projevů, které je třeba podporovat. Právě ohled na lidskou touhu představuje i jeden ze základních pilířů utilitaristické filozofie zrozené právě v 18. století.⁶⁹

⁶⁵ „Or, je crois qu'avec les physiocrates, d'une façon générale avec les économistes du XVIIIe siècle, la population va cesser d'apparaître comme une collection de sujets de droit, comme une collection de volontés soumises qui doivent obéir à la volonté du souverain par l'intermédiaire des règlements, lois, édits etc. On va la considérer comme un ensemble de processus qu'il faut gérer dans ce qu'ils ont de naturel et à partir de ce qu'ils ont de naturel.“ FOUCAULT, *Sécurité, territoire, population*, s. 72.

⁶⁶ „La population va varier avec les valeurs morales ou religieuses qui sont reconnues à tel ou tel type de conduite.“ Ibid., s. 73.

⁶⁷ Ibid., s. 72–74.

⁶⁸ Michel FOUCAULT, *Les Anormaux. Cours au collège de France, 1974–1975*, Paris 1999, s. 193.

⁶⁹ Michel FOUCAULT, *Leçon du 25 janvier*, in: *Sécurité, territoire, population. Cours au collège de France (1977–1978)*, François EWALD – Alessandro FONTANA (eds.), Paris 2004, s. 74–75; FOUCAULT, *Naissance de la biopolitique*, s. 42.

Všechny tyto faktory přispívají ke skutečnosti, že je populace od tohoto momentu vnímána nikoli již výhradně na základě „právně-politického pojetí subjektu“, ale jako druh technicko-politického předmětu řízení a ovládnání (*gestion a gouvernement*).⁷⁰ Na konci 18. století se tak rýsuje projekt nové „technologie populace“, kde se demografická data, výpočet věkové pyramidy, naděje na dožití, úmrtnost a natalita či samotná strategie podporování porodnosti a sňatečnosti kombinují s podporou výchovy, vzdělání a profesního formování. Populace i tělo jsou tak vnímány jako nositelé nových proměnných. Biologické rysy populace – a to je klíčové právě pro naše objasňování pojmu biomoci – se stávají relevantními prvky pro hospodářství, pro ekonomické řízení.⁷¹ Politicko-populační imperativy a disciplinární technologie působí na individuální tělo; regulační techniky uplatňované vůči populaci, manifestované a „učenílivém“ lidském těle se projevují jako „boj o tělo“ a čas, respektive maximum času podřízené produkci a podtrhují narůstající definiční moc biomoci, která stanovuje životní normu a rozlišuje mezi „hodnotným“ a „nehodnotným“ životem.

Důraz na reprodukci a natalitu, který je průvodním jevem tohoto přechodu od práva „zahubit a nechat žít“ k právu „donutit k životu a nechat zemřít“⁷² je i postupná „diskvalifikace smrti“, která se projevuje ústupem patetických ceremonií, kdy se smrt stává soukromou záležitostí.⁷³ Zde se jistě projevuje (ač necitovaný) vliv historika, který na Foucaulta hluboce zapůsobil a s nímž filozof udržoval přátelské kontakty: Philippa Arièse, jehož průkopnické studie k dějinám smrti vycházely právě v polovině 70. let, a setkávaly se s velkým ohlasem odborného i laického publika.

Klíčové pojítko, spojující vitalitu těla s vitalitou druhu, ale také cíle tělesné disciplíny s cíli populační regulace, představuje pochopitelně sexualita. Proč hrála sexualita tak důležitou roli ve Foucaultových úvahách o moci, a o biomoci zejména, je nasnadě. Sexualita, říká Foucault, stojí „na křižovatce těla a populace“. Jde o chování bezprostředně „tělesné“: na jedné straně je výsledkem individualizující disciplinační kontroly a dozoru, na straně druhé pak díky svým prokreačním důsledkům se zapisuje do širokých biologických procesů, které už se netýkají jen života jednotlivce, ale jsou součástí oné „mnohačetné jednotky“ (*unité multiple*), již nazýváme populací. Vyhrocená valorizace sexuality medicínou 19. století vychází právě z této výjimečné pozice mezi (individuálním) organismem a populací, mezi (individuálním) tělem a globálními fenomény a procesy. Nedisciplinované či nepravidelné sexuální chování má tak (v pojetí lékařské vědy formované v 19. století) vždy bezprostřední dopad „ve dvou

⁷⁰ FOUCAULT, *Leçon du 25 janvier*, s. 70.

⁷¹ FOUCAULT, *Politique de la santé*, s. 18.

⁷² Např. *HS I – VS*, zejména s. 177–181; *Cours du 17 mars 1976*, s. 214 a s. 220–221.

⁷³ *Cours du 17 mars 1976*, s. 221; *HS I – VS*, s. 187.

řádech“ – na tělo i na celou populaci⁷⁴ (druhá rovina s sebou nese celou diskusi o „degeneraci“ lidského druhu, již byla posedlá lékařská věda přelomu 19. a 20. století). Reprodukční politiku považoval Foucault za základ, na němž lze pochopit a vyložit důležitost sexuality jako politické záležitosti.⁷⁵ Foucault byl přesvědčen, že sexualita neexistuje jako entita transcendentální či transkulturní, proto chtěl ukázat, do jaké míry je spjata se specifickými formami moci, neboť ovládnání, ale i samotné vědomí těla člověk získává teprve postupně, jako výsledek (doslova) „investování těla moci“ (*investissement du corps par le pouvoir*).⁷⁶

V souvislosti s politickým užíváním sexuality je důležité připomenout, že Foucault rozlišoval mezi sexualitou považovanou za „normální“ (reproduktivní pracovní síly) a jinými formami sexuality, jež jsou odmítány; s tím souvisí i nové formy „podřízení“ (*assujettissement*) ženy. „Je [...] normální, že v politickém hnutí, jež směřuje k získání (*recupération*) těl, najdeme hnutí za osvobození žen, stejně jako mužské i ženské homosexuality.“⁷⁷ V rámci jednoho rozhovoru však na otázku, zda jeho výzkumy a analýzy ve *Vůli k vědění* (myšleny zejména pasáže o hysterizaci a psychiatrizaci ženského těla) napomohou k vývoji či pokroku ženské otázky, však odpověděl vyhýbavě.⁷⁸

Když se později Foucault v jednom rozhovoru snažil o srovnání své studie *Dohlížet a trestat s Vůli k vědění*, podtrhoval hlavně jednu věc: že totiž jeho odmítnutí represivní hypotézy ve *Vůli k vědění* mělo – oproti uvedené práci předchozí – přenést důraz na pozitivní mechanismy moci, nikoli jen jako projevy různých forem zákazu (respektive naopak přinucení). Chtěl ukázat především způsob, jakým mohou mocenské vztahy materiálně procházet samotným tělem (*par l'épaisseur même du corps*), aniž by je zprostředkovala představivost jedinců. „Pokud moc zasáhla tělo, pak ne proto, že byla nejprve interiorizována vědomím lidí“, píše Foucault. „Existuje síť biomoci, ‚tělesná moc‘ (*somato-pouvoir*), která je sítí, v níž se rodí sexualita jako historický a kulturní fenomén, v němž se současně pozná-

⁷⁴ *Cours du 17 mars 1976*, s. 224. Viz též *HS I – VS*, s. 192–193. V druhé uvedené práci vyjmenovává Foucault čtyři „hlavní linie útoku“, po nichž se po dvě stě let ubírala politika sexuality: šlo vždy o „způsob skladby disciplinačních technik s regulačními postupy“. Byla to sexualizace dítěte (ve jménu zdraví rasy), hysterizace ženy (tyto první dva body se opíraly o nároky na regulaci reprodukce); dále pak kontrola porodnosti a psychiatrizace perverzů.

⁷⁵ *HS I – VS*, s. 230.

⁷⁶ Srov. rozhovor ze září 1975, Michel FOUCAULT, *Pouvoir et corps*, DE III, č. 157, s. 754–758.

⁷⁷ „Et il est tout aussi normal que, dans le mouvement politique tendant à la récupération du corps, on trouve des mouvements pour la libération de la femme, ainsi que pour l'homosexualité masculine ou féminine.“ Michel FOUCAULT, *Sexualité et politique*, DE II, s. 537.

⁷⁸ Michel FOUCAULT, *Les rapports du pouvoir passent à l'intérieur des corps* (původně publikováno v lednu 1977 jako rozhovor pro *Quinzaine Littéraire*), DE III, č. 197, s. 235.

váme i ztrácíme.“⁷⁹ Tato skutečnost ovšem odhaluje i nezbytný následek – že totiž každá forma sexuality může být potenciálně považována za patologickou.⁸⁰

Tuto otázku normativního uplatňování „tělesné moci“, která má v potenci stigmatizovat a vylučovat, promýšlí Foucault i dále. Přes pozdně osvícenskou obsesivní hrůzu z autoerotiky (zejména dětské) se dostává k „ekonomickému vykořisťování erotizace“ ve století dvacátém, které se projevovalo celou řadou nových (sebe)kontrolních forem represivního i stimulačního charakteru, které měly za účel vyžádané modifikace či úpravy tělesné schránky. „Exaltace krásného těla“, která přinesla kulturu samoopalovacích krémů, gymnastiky a cvičení, si vynutila nové imperativy: „Klidně ukaž nahé tělo, ale... musíš být štíhlý, krásný, opálený.“ Foucault tak polemizuje s představou, že buržoasní společnost popřela realitu těla ve prospěch duše, ideality či svědomí: naopak trvá na tom, že i zde „výkon moci je tělesný.“⁸¹

Vědomí přítomnosti těla, ba přímo mocenské kalkulace procházející tělem se stávají součástí definice biomoci. „Moc postoupila do těla, nachází se v těle samotném“, píše Foucault. Nicméně „od momentu, kdy moc vyvolala tento následek, dokonce ve stejné linii tohoto výboje, se nutně objevil nárok těla proti moci, zdraví proti ekonomii, rozkoše proti morálním normám sexuality, manželství, studu. A v té chvíli to, co činilo moc silnou, se stalo tím, čím se na tutéž moc útočí.“⁸²

Místo závěru: biomoc a historiografie

Biomoc se tedy pro Foucaulta jeví jako nezbytný prvek rozvoje kapitalismu, protože kapitalismus mohl být zajištěn jen za cenu kontrolovaného zařazení těla do aparátu produkce, a to prostřednictvím přizpůsobení (*ajustement*) fenoménů populace ekonomickým procesům, doslova mnohačetných postupů investování živého těla, jeho valorizace a distribuce jeho sil.⁸³ Představuje nové techniky maximalizace života, které odpovídaly novým politickým teoriím a rozvoji kapitalismu; byly však současně úzce

⁷⁹ „Si le pouvoir atteint le corps, ce n'est pas parce qu'il a d'abord été intériorisé dans la conscience des gens. Il y a un réseau de bio-pouvoir, de somato-pouvoir qui est lui-même un réseau à partir duquel naît la sexualité comme phénomène historique et culturel à l'intérieur duquel à la fois nous nous reconnaissons et nous nous perdons.“ Ibid., s. 228–235, zde s. 231.

⁸⁰ Ibid., s. 235.

⁸¹ FOUCAULT, *Pouvoir et corps*, DE II, s. 755.

⁸² Ibid., s. 754–758 „Le pouvoir s'est avancé dans le corps, il se trouve exposé dans le corps même [...]“; „Mais, dès lors que le pouvoir a produit cet effet, dans la ligne même de ses conquêtes, émerge inévitablement la revendication de son corps contre le pouvoir, la santé contre l'économie, le plaisir contre les normes morales de la sexualité, du mariage, de la pudeur. Et, du coup, ce par quoi le pouvoir était sot devient ce par quoi il est attaqué [...]“ Zde cit. s. 754–755.

⁸³ *HS I – VS*, s. 185–186.

spjaty i s rozvojem věd o člověku včetně medicíny. Jde o nové technologie moci, které zahrnovaly do svého zorného úhlu život jako takový, to jest jak individuální těla pojímaná jako objekty „anatomy-politiky“, ale současně i tělo-druh se svými přirozenými globálními biologickými procesy. Šlo o specificky moderní způsob výkonu moci, který se objevuje v 18. století, koncept, který interpretoval život, respektive živou bytost, jeho podmínky produkce i životní procesy jako záležitost nových politických zápasů a nových ekonomických strategií. Z hlediska historiků je mimo jiné důležité i zajímavé, že M. Foucault zdůrazňoval nezbytnost studování těchto fenoménů v rámci trvání, v rámci určitého delšího časového úseku a apeloval na „serielní studium“.⁸⁴ Zde se patrně ozývá reflexe soudobých historiografických trendů v sociálních, ekonomických i kulturních dějinách příznačných právě pro Francii – serielního studia jeví v průběhu *longue durée*.

Zahrnutí biologické, ba přímo fyziologické existence živého člověka do mocenských strategií je tedy ústředním rysem biomoci. Od konce 18. století se do popředí veřejného/státního zájmu dostává zdravé, čisté tělo ve zdravém, čistém prostoru a spolu s ním se rodí i koncepty „optimální distribuce individuí a míst, postelí a přístrojů.“⁸⁵ Tato nová „ekonomie zdraví“ spjatá s procesem, již nazýváme medikalizací, spočívala v integraci ideje kontinuálního zlepšování zdraví i věd a služeb se zdravím spojených, do rámce ekonomického rozvoje v pokročilejších společnostech. Někteří historikové těchto konceptů medikalizace a „nové ekonomie zdraví“ využívali již od 70.–80. let, kdy se rodily „sociální dějiny medicíny“. K uplatnění Foucaultových teorií se přímo nabízejí takové oblasti jako veřejná hygiena, sexuologie, porodnictví a gynekologie, což jsou rovněž obory, jež se zrodily právě na přelomu 18. a 19. století.

Teorie biomoci se samozřejmě nabízí i těm historikům pohybujícím se na rozhraní dějin medicíny a dějin sociálních přelomu 19. a 20. století, které zajímají teorie ras, respektive (vědeckého i politického) rasismu, „degenerace“ a eugeniky. S konceptem biomoci dále pracovali někteří historici a historičky v rámci feministicky založené kritiky, která sice Foucaultovi vytýkala, že tělo, s nímž pracuje, není tělo genderované (fakt, že Foucault opomíjel skutečnost, že „biomoc“ se projevuje jinak vůči ženám a jinak vůči mužům); na druhé straně jeho teorie rozvíjeli/y zejména v souvislosti se studiem sociálních konstruktů v lékařském vědění (např. L. Jordanova⁸⁶ ve Velké Británii či Barbara Duden⁸⁷

⁸⁴ *Cours du 17 mars 1976*, s. 219.

⁸⁵ FOUCAULT, *Politique de la santé*, s. 19.

⁸⁶ Především Ludmilla JORDANOVA, *Sexual Visions. Images and Gender in Science and Medicine between the 18th and 20th Centuries*, Wisconsin Press 1989.

⁸⁷ Např. Barbara DUDEN, *Geschlecht, Biologie, Körpergeschichte. Bemerkungen zu neue Literatur in der Körpergeschichte*, *Feministische Studien* 9, 1991, s. 105–122; Barbara DUDEN, *Zwischen „wahrem Wissen“ und Prophetie*, in: Barbara DUDEN – Jürgen SCHLUMBOHM – Patrice VEIT (Hrsg.), *Geschichte des Ungeborenen. Zur Erfahrungs- und Wissenschaftsgeschichte der Schwangerschaft, 17.–20. Jahrhundert*, Göttingen 2002, s. 11–48.

v Německu), nebo se zaměřili/y, jako Ute Planert, na „propojení současnosti individuálního těla s budoucností homo sapiens skrze reprodukční politiku“.⁸⁸

S koncept biomoci mohou dále pracovat i historičti demografové: právě přechod ze „starého“ k „novému“ demografickému režimu ve druhé polovině 18. století i soudobé populacionistické strategie se k takové analýze přímo nabízejí. Populacionistické požadavky vyžadovaly lepší péči o obyvatelstvo; nejde tedy zdaleka jen o hledisko kvantitativní, ale též kvalitativní. Společnost byla chápána jako jedno velké „tělo“, o něž je třeba pečovat – délka života, zdraví a fyzická zdatnost obyvatelstva se tak staly předmětem státního zájmu.⁸⁹ Tato nová forma „státního egoismu“ (F. Kutnar),⁹⁰ který zhodnocoval člověka a jeho rodinu z důvodů fiskálních, vojenských a politických, ale vynucoval si i režim náboženské tolerance a odstranění dalších forem nátlaku (zrušení nevolnictví, podpora sňatečnosti apod.) by si zaslouhoval novodobou analýzu, k níž by mohly napomoci právě i Foucaultovy teorie.

Koncept biomoci může být samozřejmě i vhodným interpretačním schématem pro historiky industrializace a modernizace, protože nabízí jeden z modelů nových technik vládnutí, respektive ovládnutí populace nastupujících s vrcholícím kapitalismem.

V neposlední řadě pak by historie biomoci mohla a měla napomoci k pochopení politické modernity, respektive současné politiky – i k objasnění dramatu dvacátého století, jaké představuje nacismus, „státní rasismus“ a rasová politika, holocaust nebo zacházení s lidským genomem a nové biotechnologie, výroba „inteligentních“ přístrojů či samotná současná demokracie založená na konzumu a „masovém hedonismu.“⁹¹

⁸⁸ Ute PLANERT, *Der dreifache Körper des Volkes: Sexualität, Biopolitik und die Wissenschaften von Leben*, in: *Körpergeschichte*, Ute FREVERT (Hrsg.) (= *Geschichte und Gesellschaft* 26, 2000, 4), s. 539–576, zde cit. s. 544.

⁸⁹ K dějinám populacionistických teorií u nás viz zejména Alena ŠUBRTOVÁ, *Dějiny populačního myšlení a populačních teorií*, Praha 1989.

⁹⁰ František KUTNAR, *Sociálně myšlenková tvářnost obrozeneckého lidu*, Praha 1948, s. 22–23.

⁹¹ Srov. např. LAZZARATO, *Du biopouvoir à la biopolitique*, s. 1.